

Tanja Miller

Docent, UCN

Annemarie Dalsgaard

Lektor ved sygeplejerske-
uddannelsen, UCN

Britta Nielsen

Lektor ved sygeplejerske-
uddannelsen, UCN

Camilla Finsterbach Kaup

Adjunkt ved pædagog-
uddannelsen, UCN

“DET GODE MÅLTID” SOM BROBYGGER TIL SUNDHED, KULTUR OG INKLUSION

Artiklen præsenterer resultater fra et forsknings- og udviklingsprojekt i et udsat boligområde i en dansk provinsby. Det drejer sig om madklubben LUMA (Lundergård Mad), som inddrager børn, forældre og studerende fra University College Nordjylland (UCN) en gang om ugen i et forløb på otte uger. Artiklen beskriver, hvordan det pædagogiske personale fra dagtilbuddet Børne- og Ungehuset sammen med studerende skaber Det gode måltid for samtidig at understøtte netværk og venskaber i sene eftermiddagstimer. Deltagerne fra boligområdet er såvel beboere med dansk baggrund som beboere med anden etnisk baggrund end dansk.

Artiklen bygger på en virkningsevaluering, der undersøger betydningen af deltagelse i madklubben fra forskellige brugerpositioner.

Indledning

I 2010 blev det muligt at igangsætte LUMA med hjælp fra bevilgede satspuljemidler med fokus på forebyggelsesindsatser i nærmiljøet. Det overordnede formål med satspuljen var at styrke trivsel og sundhed generelt blandt mindre ressourcestærke borgere (Sundhedscen- ter, 2011). Hjørring Vestby blev udvalgt som et projekt- område, idet en sundhedsprofil af området viste en høj koncentration af enlige forsørgere, mange borgere uden for arbejdsmarkedet, lav gennemsnitlig månedlig indkomst samt en relativt stor andel af borgere med anden

etnisk baggrund end dansk (Niras, 2011). Madklubben eksisterer forsat. Den afholdes to gange årligt og holder til i det lokale Børne- og Ungehus. Konkret går madklubben LUMA ud på, at studerende fra lærer-, pædagog- og sygeplejerskeuddannelsen på UCN sammen med børn og medarbejdere fra Børne- og Ungehuset tilbereder mad i fællesskab. Maden indtages med børnenes familier, og mens maden tilberedes, tilbydes forældrene andre aktiviteter i et forældrehjørne i samme lokale. Der er 40-50 deltagere i hvert forløb, hvor de 3-13-årige børn samarbejder med studerende og medarbejdere. Én medarbejder har også tovholderfunktionen før, under og efter hver sammenkomst.

Det overordnede formål med madklubben er at styrke trivsel, sunde valg og vaner i forhold til mad og måltider for hele familien og samtidig styrke relationer og netværksdannelse i boligkvarteret. Samarbejdet om etablering af LUMA har skabt muligheder for maddannelse og deltagerbaner, der understøtter læring fx i forhold til håndhygiejne og håndtering af madvarer. Desuden ses læring af danske kulturelle koder og værdier indlejret i vaner og normer. Læring spredtes fra LUMA til hjemmene og resten af Børne- og Ungehuset og udgør på den måde et reservoir for vellykket inklusion, styrket sundhed og øget trivsel, da der gennem madklubben dannes nye madvaner og dybere relationer mellem deltagerne.

Det gode måltid indeholder elementer som ernæringsrigtig kost, hygge, respektfuldt samvær og god kommunikation, hvor alle ses og høres. Der tages afsæt i, at måltidet udgør et omdrejningspunkt for socialt samvær, hvor fællesskab bekræftes (O’Doherty- Jensen, 2012) og hvor de fysiologiske, psykosociale, kulturelle og æstetiske aspekter (Halsschou - Jensen, 2015).

Hvordan evaluere et sådant projekt?

For at skabe en systematisk viden om udbyttet af projektet er der gennemført en virkningsevaluering (Dahler-Larsen, 2003), hvor det undersøges, hvad det virker for hvem under hvilke omstændigheder. En virkningsevaluering benytter sig af programteorier, som indeholder projektets antagelse om, hvordan forskellige tiltag eller interventioner tænkes at virke i konteksten. På den måde skabes viden om årsag og virkning i konkrete kontekster, og det bliver muligt at trække erfaringer fra projektet til lignende kontekster og formål.

Der er formuleret en programteori, som lyder:

*Det antages, at deltagelse i **Det gode måltid** vil føre til sundhedsfremme i form af viden om sund mad, sunde madvaner, opnåelse af madmod samt styrkelse af fællesskab i form af netværk og relationer.*

Programteorien styrer dataindsamlingen og bidrager til at besvare det overordnede evalueringsspørgsmål:

Hvilken betydning har
etableringen af
DET GODE MÅLTID
i forhold til sundhedsfremme
samt relations- og netværks-
dannelse mellem børn og
familier med henblik på
trivsel og sundhed i et
udsat boligområde?

Hvad tager deltagerne i madklubben, både børn og voksne, med sig fra fællesskabet omkring Det gode måltid, og hvordan understøttes dette af oplevelser af tilhørsforhold?

Metode

Da vi ønskede at undersøge betydningen af Det gode måltid i forhold til sundhedsfremme set fra brugernes perspektiv, har vi lagt vægt på at udforske forskellige erfaringer med deltagelse i madklubben. For at opnå en dybere forståelse af deltagernes perspektiv er det foretaget fokusgruppeinterview og etnografiske feltstudier (Kvale, 2015; Kristiansen, 2015).

Der er således foretaget fem fokusgruppeinterview med henholdsvis en gruppe forældre, en gruppe børn, en gruppe pædagoger samt med to grupper studerende. Desuden blev der foretaget tre observationer med etnografiske interview (Carlson, 2014) på forskellige aftener med tre forskellige observatører.

For at undersøge projektets evalueringsspørgsmål og dermed sikre validitet (Kvale & Brinkmann, 2015) er der tilstræbt en bred sammensætning af respondenter i forhold til køn, uddannelse, alder, erfaring med madklubben, rolle i madklubben og etnicitet.

Etiske overvejelser

Etiske overvejelser bør foregå ifølge Kvale og Brinkman (2015) under hele forskningsprocessen, hvilket også var tilfældet i denne undersøgelse. Der blev indhentet samtykke fra forældre, således at børn kunne deltage som respondenter. Når det gælder sårbare grupper som børn og borgere med anden kulturel baggrund end dansk, må der være et skærpet fokus på etik (Jacobsen & Kristiansen, 2006). Dette udspiller sig i denne sammenhæng i forbindelse med fokusgruppeinterviewene med børn og forældre, hvor validering af fælles forståelse af spørgsmål og svar blev givet ekstra opmærksomhed og tid. Det førte også med sig, at det var den hovedansvarlige fra forskerteamet, der stillede spørgsmålene, eftersom hun var kendt af deltagerne, mens den anden interviewer især var opmærksom på deltagernes nonverbale sprog. Det gjaldt også en opklaring af eventuelle uklarheder og fordelingen af taletid under fokusgruppeinterviewet, hvilket medførte, at flere nuancer og oplevelser kom til at indgå.

TABEL 1

Overblik over datakilder og inklusionskriterier:

INTERVIEW	INFORMANTER	INKLUSIONSKRITERIER
BØRN	4 børn	<ul style="list-style-type: none"> • Aldersgruppe 8-13 år • Dreng og piger • Førstegangsdeltagere og gengangere
FORÆLDRE	4 mødre	<ul style="list-style-type: none"> • Førstegangsdeltagere og gengangere • Forskellige kulturbaggrund
MEDARBEJDERE	5 pædagoger	<ul style="list-style-type: none"> • Tovholder og pædagog • Pædagog placeret i forældrehjørnet • Pædagog, der ikke har daglige gang i LUMA, men har kendskab til LUMA
STUDERENDE FØRSTE INTERVIEW	2 sygeplejestuderende 2 pædagogstuderende 1 lærerstuderende	<ul style="list-style-type: none"> • Sygeplejerskestuderende • Pædagogstuderende • Lærerstuderende • Førstegangsdeltagere og gengangere
STUDERENDE ANDET INTERVIEW	3 sygeplejestuderende 1 pædagogstuderende 1 lærerstuderende	<ul style="list-style-type: none"> • Sygeplejerskestuderende • Pædagogstuderende • Lærerstuderende • Førstegangsdeltagere og gengangere
OBSERVATIONER	Tre observationsstudier	Forskerteam

For børnenes vedkommende var det også væsentligt ikke at trække interviewet i langdrag, da børnene hurtigt mistede koncentrationen og hellere ville tale om noget andet (Warming, 2011).

I forbindelse med observationerne blev deltagerne informeret om, hvorfor observatørerne var til stede, og deltagerne havde forlods accepteret, at der blev stillet spørgsmål undervejs (Kvale, 2015).

Teoretiske perspektiver

Empirien fra interview og observationer blev bearbejdet via meningskondensering, meningskategorisering og meningsfortolkning (Kvale & Brinkmann, 2015). Resultaterne af denne første bearbejdning blev herefter analyseret ved hjælp af en række videnskabelige begreber om maddannelse, socialisering, læring og udvikling gennem relationer.

MADDANNELSE

En livslang proces, der kvalificerer vores kompetencer mht. mad (valg af mad, viden om mad og evne til at lave mad), så vi kan tilgå mad på en kritisk, reflekteret og bevidst måde.

Kilde: Ressourceøkonomi, 2013.

Maddannelse er repræsenteret af Helle Brønnum Carlsens (2016) forståelse og inddrages her for at opnå en dybere forståelse af deltagernes erfaringer med madlavning og måltidet gennem deltagelse i LUMA. Specielt blev der lagt vægt på selvoverskridelsesfasen, som er den første fase af maddannelse, da der i det pædagogiske arbejde med børn før og under skolealder findes optimale forhold for udvikling af denne del af maddannelsen (Carlsen, 2014).

Sociologerne Peter Berger og Thomas Luckman (Berger, 2007) og udviklingspsykologien (Jerlang, 2003) har fokus på *socialiseringens* betydning for børn, unge og voksne. Væsentlige pointer herfra er relationers betydning for oplevelse af tilhørsforhold. Socialpsykologen Johan Asplund (1987) taler om *social responsivitet*, det vil sige

gensvar på, hvad den anden gør og siger, hvilket foranlediger et gensvar retur. *Responsiviteten* gør det muligt at fortolke andres tanker, følelser og oplevelser og at tillægge disse betydninger.

Etienne Wenger (Wenger, 2004) har særligt fokus på en bred forståelse af *læring situeret i praksisfællesskaber*, hvor læring gennem deltagelse fører deltagerne fra nyankomne med legitime perifere deltagere til fuld deltagelse i praksisfællesskabet. Et praksisfællesskab beskriver en gruppe med fælles interesse, hvor interaktion gennem videndeling, gensidigt engagement og meningsskabelse skaber læring hos deltagerne afhængigt af bl.a. position i praksisfællesskabet.

Så spørgsmålet er, hvad lærer deltagerne gennem madklubben i denne brede betydning af begrebet?

Temaer

Gennem arbejdet med programteorien og verificering af de bærende antagelser heri opstår der tre temaer: *Sammen tør vi godt*, *Fællesskab som ringe i vandet samt LUMA som kulturbærer*. I det sidste tema er undertemaerne: *Det fælles tredje*, *Den sproglige kultur og Hygge*.

I det følgende vil hvert tema blive behandlet for sig for slutteligt at bidrage til et samlet svar på det overordnede evalueringsspørgsmål.

Sammen tør vi godt

Det antages, at deltagelse i Det gode måltid fører til sundhedsfremme i form af større viden om mad og større nysgerrighed over for mad.

Det viser sig, at måltider i fællesskab har en særlig kraft, når det gælder om at få børn til at turde smage på nye madvarer. Nedenstående feltnote viser dette:

En studerende har en samtale med et af de større børn, og de sidder og ser på en oliven. Den studerende spørger, om barnet har smagt det før – det har barnet ikke og ryster på hovedet. Studerende: "Jeg har heller ikke smagt det, men har længe overvejet, om ikke det skal være – skal vi prøve sammen?" Barnet nikker, og de smager begge på en oliven. Studerende: "Det smager da meget godt ikke?" Barnet nikker igen og spiser resten (Observation 1).

Modet til at turde smage er stor del af maddannelse. Ifølge Carlsen (2014) er det første trin i udviklingen af maddannelse *selvoverskridelse*. Dette går ud på, at den enkelte rykker sig i forhold til tidligere præferencer og vaner. Selvoverskridelsen er betinget af, at man *tør vælge*, det vil sige, at der skal mod til for at kunne overskride sig selv, og det specielle i forhold til mad er, at man rent fysisk skal indtage noget nyt. Dette kan opleves ekstremt grænseoverskridende og anmassende (Carlsen, 2016).

Det gode måltid udgør her et selvoverskridelsesrum, et rum, hvor vi tør komme ud af busken og smage ting, der tidligere er blevet fravalgt. Carlsen udtrykker dette på følgende måde:

"Måltidets særlige symbolske former, knyttet til et fællesskab mellem de deltagende, udretter sin magi og sin fortryllelse eller sin oversanselighed ved at få os til at turde"

(Carlsen, 2014).

Observationer viser, at fællesskabet mellem de studerende og børnene understøtter modet til at overskride sig selv og gør det lettere at smage på noget nyt, hvilket flere børn også fortæller. Et barn siger: *"Men i LUMA, når vi er så mange, der smager, så tør jeg godt."* Det er således fællesskabet omkring måltidet, der skaber et miljø for selvoverskridelse og herved et fundament for at kunne udvikle maddannelse, hvor valget af mad baseres på erfaring og refleksion.

Flere studerende udtrykker overraskelse over, hvor let der er at få børnene til at smage på noget nyt og anderledes. De spiser rå broccoli, blomkål og bladselleri, og de studerende fortæller, at børnene bliver stolte over, at de faktisk tør smage på det. Dette bekræfter, at der i fællesskabet opstår et positivt, motiverende pres på børnene. Selvoverskridelsen belønnes med en følelse af stolthed over at have turdet, hvilket formodes at kunne give energi til yderligere selvoverskridelse i andre sammenhænge.

I LUMA er noget af det unikke, at forældrene har en plads i madklubben og er til stede under hele madlavningsprocessen. Forældrene deltager dog ikke i selve madlavningen, men er samlet i et forældrehjørne, hvor de kan hække, snakke, lave julepynt eller andet. Vi ved, at forældres betydning som rollemodeller er stærk i forhold til madvaner og madvalg (Ressourceøkonomi, 2013). Paradoksalt nok giver studerende udtryk for, at forældre ved deres blotte tilstedeværelse kan have en hæmmende

indflydelse, idet reglen om at skulle smage træder ud af kraft. Det ses fx, når forældrene sidder ved siden af barnet, eller hvis forældre giver udtryk for, at deres barn ikke kan lide fx fisk. På den måde legitimeres det, at barnet ikke smager på maden.

Der er flere eksempler på, at børnene uden videre tør vove sig frem for at smage på nyt, hvis de sidder sammen med studerende og andre børn, frem for sammen med forældrene. Som tidligere påpeget kan det være fællesskabet og måltidet, der udøver sin fortryllelse og får barnet til at vove selvoverskridelse, herunder kan der også være tale om en peer-effekt (Ressourceøkonomi, 2013), hvor de andre børn agerer rollemodeller og derved motiverer det enkelte barn til at overskride sig selv og smage nyt.

De fleste forældre udtrykker sig dog positivt over, at der smages på nye madvarer i LUMA, og nogle tilkendegiver overraskelse over, at deres børn indtager madvarer, som de tidligere har undgået. Forældrene udtrykker også, at børnene er blevet mere interesseret i mad efter at have deltaget i madklubben. En mor fremhæver: *"Jeg synes, det er godt, vi har LUMA. Børnene lærer at lave mad, og så lærer de mange ting om mad."*

En yderligere gevinst ved forældredeltagelse ses, idet forældrene kan observere børnenes arbejde med tilberedning af maden og se, hvordan børnene indgår i samarbejdet med andre børn, studerende og medarbejdere, samt at forældrene inviteres til at spise den mad, som deres børn har lavet. Netop denne aktive deltagelse i måltidet beskrives positivt af både medarbejdere, studerende og forældrene, der giver udtryk for at lære noget om deres børn, mad og måltider gennem deltagelse i LUMA.

I madklubben anvendes Sapere-metoden, som er et pædagogisk værktøj, hvor sanselighed er i fokus (Ressourceøkonomi, 2013). Metoden indebærer, at der i tilrettelæggelsen tages hensyn til, at alle sanser inddrages i etableringen af måltidet, hvilket spænder fra madlavningsprocessen, præsentationen af fødevarer og den tilberedte mad til spisning sammen med forældrene. Ifølge Carlsen nytter det ikke kun at oplyse om sundhed for at imødegå sundhedsproblemer og dårlige spisevaner (Carlsen, 2011). Derimod skal børn og unge via æstetisk dannelse udvikle kompetencer og motivation til at kunne navigere i en mangfoldig verden med mange tilbud. Børnene skal lugte til, smage og kigge på maden, og de skal have fingrene i den. Både interviewene og observationerne viser talrige eksempler på, hvordan sanseligheden er i fokus. Der tales om maden, og de forskellige ingredienser benævnes og gentages af børnene, inden maden laves. Børnene ser, rører og lugter til de enkelte ingredienser, som begrebsliggøres:

Før arbejdet går i gang, ser børnene på råvarerne og får til opgave at navngive dem og lugte til og føle på dem.

(Observation 1).

Sanseligheden ses også i følgende:

Tre søstre hjælper hinanden med at hælde persille og hvidløg i den store skål med kød. Det hele æltes af et par piger, og de to ser ud til at nyde det. Ærmerne er smøget op, og de sidder på knæ på deres stole.

(Observation 2).

I forbindelse med sansepåvirkningerne via aktiv deltagelse opstår et ejerskab til maden, der formentligt gør det nemmere at få modet til at overskride sig selv, når der skal smages på maden. Gennem processen med at tilberede maden kan børnene få tillid til den og opnå en gennemsuelighed, der gør det lettere fysisk at indtage den (Ressourceøkonomi, 2013).

Fællesskab som ringe i vandet

Det gode måltid skal også ses som fremmede for opbygning af relationer og netværk, og det antages, at netop madlavning og måltid som det fælles tredje vil understøtte dette.

Samværet om det gode måltid i LUMA viser sig at have mange afsmittende virkninger, hvilket af en af deltagerne blev kaldt *ringe i vandet*. Ringe i vandet viser sig i mødet mellem mennesker, der samles om et *fælles tredje* (Husen, 1996), som i LUMA udgøres af forskellige aktiviteter som fx madlavningen, leg, håndarbejde, lektiehjælp og deling af billeder på mobiltelefon. Disse aktiviteter udgør omdrejningspunktet for samvær og fællesskab, og her opstår potentielt nye og dybere relationer (Madsen, 2013). Et barn siger: *"Det er godt, at man ikke bare sidder med nogen, man kender, for så lærer man ikke nye mennesker at kende. Det er godt at lære nye mennesker at kende..."* Med andre ord får børnene nye venner, og der skabes nye relationer.

De nye bekendtskaber og relationer danner grundlag for en *dybere relation*, som ifølge Asplund (1987) sker gennem forståelse mellem mennesker, der netop beror på unikke samspil i konkrete sociale situationer (Jacobsen, 2013). Studerende oplever, at børnene bliver mere og mere trygge, og en sygeplejestuderende udtaler: *"Jeg synes, det var fedt at se, at det gav pote, at man snakkede med dem og legede med dem og var sammen med dem ... (...) og så ville hun også lege med mig næste gang."* Citatet viser muligheden for at opnå dybe relationer gennem gensidighed.

Forældre oplever også, at der dannes nye relationer gennem LUMA. En af mødrene udtaler: *"Ja, man kan få nye bekendtskaber ved hjælp af LUMA. Det er ikke kun børnene, der får noget ud af det. Det er også forældrene."* Gennem de nye relationer opbygges kontakter og interesse for hinanden. Relationer dannes via en vekselvirkning mellem de enkeltes adfærdsmønstre og den omgivende kontekst (Jacobsen, 2013). Konteksten i LUMA betyder, at nogle af forældrene får mulighed for at knytte tættere bånd til hinanden, børnene og pædagogerne. I forældrehjørnet diskuteres og udveksles fx sociale, kulturelle og økonomiske problemstillinger. En pædagog siger: *"Det er mit indtryk, at de fortæller mere kvinde til kvinde end de ville til en pædagog."* Der opleves dermed et ligeværdigt samvær præget af fortrolighed og accept. Dette suppleres af udtalelser fra studerende, der udtrykker, at relationerne udbygges som *ringe i vandet* mellem forældrene, fra at være en *"hilsende nabo til at være hjælpende nabo"*. Studerende fortæller, at forældre udveksler telefonnumre med hinanden: *"Der var to forældre, der byttede telefonnumre, så det var helt sikkert et skridt på vejen til noget fælles... (...) Det var en kæmpe sejr for os den dag, hvor de voksne, de forældre, havde udvekslet telefonnumre."* Den grundlæggende antagelse om,

at deltagelse i LUMA kan understøtte netværksdannelse og relationsopbygning i et udsat boligområde ved hjælp af fx en madklub, kan hermed underbygges.

LUMA som kulturbærer

I LUMA handler det også om spredning af de erfaringer, som deltagerne opnår undervejs og bærer ud i andre kontekster. Et eksempel på, at deltagerne i LUMA bliver kulturbærere, er, at maden efterfølgende laves i de enkeltes hjem. En dreng fortæller, at hans mor godt kunne lide kartofler, sådan som de bliver serveret i LUMA. Drengen siger: *"Nu får vi dem næsten hele tiden."* Flere børn har samtidig fået lyst til at deltage i indkøb og madlavning i hjemmet. En dreng siger: *"Det er sejt at lave mad."* Børn og forældre smager på maden, de får opskrifterne med hjem, og det ser ud til, at den sunde mad samt deltagelse i madlavning spreder sig ud til hjemmene.

Forældre fortæller også, at der bliver spist mere aftensmad, når børnene deltager i LUMA, og årsagen kan ifølge en af forældrene være, at *"det altid smager bedre andre steder end hjemme"*.

Deltagerne får efterfølgende opskrifterne med hjem, og flere forældre og børn giver udtryk for, at de laver nogle af retterne hjemme. En forælder fortæller, at hendes datter er begyndt at hjælpe med madlavningen, efter hun har deltaget i LUMA. En af pædagogerne, der arbejder i Børne- og Ungehuset fortæller, at børnene er blevet mere opmærksomme på maden efter LUMA: "Altså hvis man sidder med broccoli eller fetaost eller oliven i sin madpakke, så siger de: 'Sådan én har jeg smagt til Luma'".

En pædagog fra Børne- og Ungehuset fortæller om en anden afsmittende virkning af deltagelse i LUMA. Hun siger om børnenes madpakker: "Men jeg kan i hvert fald se på nogle af deres madpakker, dem jeg har fulgt et par år, at der er sket noget med, hvad der kommer i madpakken nu. Måske ikke hver dag, men de er blevet bevidste om det (...) Der er kommet lidt salat med og gulerødder, lidt rosiner med en gang imellem. Agurk, rugbrød engang imellem. Så det er bare fint."

Som tidligere nævnt lærer børnene igennem LUMA, hvordan man omgås fødevarer, og hvordan man har en god hygiejne omkring disse, fx at vaske hænder inden håndtering af madvarer og inden spisning. I forhold til håndhygiejne spredes der ringe til hjemmet, idet forældrene udtrykker, at de er glade for, at børnene lærer så meget om håndhygiejne. En mor fortæller, at hendes datter er begyndt at belære hende om, hvordan man vasker hænder: "Mor du skal vaske sådan her..." Medarbejderne oplever ydermere, at dagtilbuddet Børne- og Ungehuset får noget forærende i forhold til håndhygiejne, da børnene fra LUMA bærer deres viden og erfaringer omkring håndhygiejne ind i dagligdagen i institutionen og videregiver deres viden til de andre børn. Viden spredes som ringe i vandet.

Det fælles tredje

Ifølge Wenger (2004) skal læring ses som en social deltagelse, hvor læring sker i samspil med andre. I LUMA handler det om at lære igennem erfaringer, hvor børnene og de voksne læring i samspillet igennem de otte mandage udvikler sig, som ringe i vandet, får dannet ny viden og nye erfaringer, der viser sig i en hel bølgebevægelse. Eksempelvis har nogle familier lært, at der ikke er svinekød i rugbrød, mens andre har nu spiser råvarer og madretter, de ikke tidligere kendte til. Ydermere udtrykker et barn i forhold til det at bruge kniv og gaffel: "Jeg er lige ved at lære det". Små landvindinger, der er vigtige for at føle sig som en del af det store fællesskab.

Som medlem af et praksisfællesskab (Wenger, 2004) er det centralt at opretholde tætte relationer og et gensidigt engagement med fokus på det praktiske, *det fælles tredje*. For at fremme deltagernes læring skal der således tilrettelægges handlinger (deltagerbaner), der i praksis kun kan ske i samarbejde med andre.

Et praksisfællesskab udvikler normer, værdier, handlinger og begreber samt et fælles repertoire, som bliver en del af måden, hvorpå netop dette fællesskab agerer og udvikler sig. Dette fælles repertoire iagttages som implicit og eksplicit viden (Wenger, 2004). Det fælles repertoire opbygges bl.a. gennem ritualer eller gentagelser. Dette gør sig gældende, når forældre hver gang mødes i det samme forældrehjørne og optager deres gøremål så som håndarbejde og skolearbejde. Arbejdet udføres, mens uformelle samtaler om dagligdagens glæder og udfordringer binder kvinderne sammen. Desuden ses det, når børnene samles og synger hygiejnesangen, eller når madvarer præsenteres i en opstillingsorden og fremstår appetitlige og meningsfulde i forhold til dagens menu. Madlavningen bliver *et fælles tredje*, hvor de studerende og børnene hjælper hinanden hen mod et fælles mål.

Når familier deltager i LUMA flere gange, bliver disse familier kulturbærere ind i projektet. En medarbejder udtrykker det således: "De er med til at italesætte og give en kultur videre til nye familier, der træder ind i LUMA." Børn fra disse familier har også en rolle som kulturbærere, idet de kender strukturen og procedurer, der gentages i LUMA. De har med andre ord en knowhow, der videregives til andre børn, fx hvordan og hvornår der skal vaskes hænder, hvornår der synges, og hvornår man skal være stille. Dette er et eksempel på, at den *uerfarne* tilegner sig ny læring gennem legitim perifer deltagelse i et socialt praksisfællesskab, hvor den uerfarne langsomt bevæger sig mod midten, hen mod fuld deltagelse af praksisfællesskabet (Wenger, 2004). Læring i denne forståelse bidrager til at verificere antagelsen om at deltagelse i Det gode måltid styrker tilhørsforhold og skaber relationer.

Den sproglige kultur

Et af formålene med LUMA er at understøtte inklusion for familier med anden etnisk baggrund end dansk, og derfor danner det danske sprog rammen om kommunikationen mellem deltagerne. Når mange kulturer mødes i LUMA, bliver det naturligt at tale dansk, for på den måde ligestilles deltagerne, der har dansk som andetsprog. Sproget bliver midlet til at få viden om kulturelle forhold som skikke, vaner og tro. Om det sproglige udtaler en medarbejder: "Det

der med at få brudt den grænse at skulle snakke dansk, og jo flere gange man er sammen, jo bedre bliver de selvfølgelig også." Studerende, medarbejdere og familier bliver, med sproget som middel, kulturbærere i form af vaner, skikke og viden, hvilket spredes som ringe i vandet. Ifølge antropologen Tylor (1871) handler kultur netop om disse elementer samt om den komplekse helhed, som et menneske har tillagt sig som medlem af samfundet (Wilken, 2006).

Da deltagerne har forskellige religiøse baggrunde, udveksles tanker om forskelligheder. En studerende fortæl-

ler: "Der var faktisk mange forskellige typer af religioner, blandt andet kulturer, der blandede sig sammen også. Så sad de og udvekslede tanker med hinanden." Når familier med forskellige kulturbaggrunde deltager, opleves det positivt, og konteksten understøtter gensidighed og åbne, nysgerrige spørgsmål. Der er også en gensidighed mellem deltagerne og de studerende, der fx lærer at tælle på arabisk. I samværet opstår gensidig forståelse, og dermed kan der skabes mulighed for at knytte nye kontakter og skabe relationer og netværk på tværs af etniske grupper.

Hygge

I gennem LUMA får deltagerne også indblik i begrebet hygge, der flittigt bruges af forældre: *"Det er bare så hyggeligt i LUMA"*, og en medarbejder siger: *"Så har de forstået hygge."* I forbindelse med en observation af en lille pige, der dækker bord, spørger en voksen, om hun også dækker bord derhjemme. Hertil svarer hun: *"Nej, det er bare så hyggeligt i LUMA"*. Begrebet hygge kan forstås som fællesskab og samvær med venner og slægtninge og med værdier i det simple (Johansen, 2016). Hygge tillægges ofte en særlig betydning i den danske kultur. Hvad der betragtes som hyggeligt, varierer ofte fra person til person, men hygge forbindes hyppigt med måltider, hvor man er sammen i uformelle sammenhænge: *"The social context of eating matters as much as the food we put in our mouth"* (Johansen, 2016). Dette stemmer generelt godt overens med de studerendes opfattelse af hygge i LUMA, men dog oplever flere studerende, at det ikke bare drejer sig om hygge. For dem kan det også være udfordrende at være kulturbærere af værdier og normer i forhold til håndtering af mad og måltider. De studerende ønsker ikke at være *"rappenskrap"* omkring måltidet, men alligevel er der blandt de studerende klar enighed om, at der skal være nogle klare regler, som må overholdes. Som fx at børnene må vente med at gå fra bordet, til alle er færdig med at spise, og de må vente med at tage de sidste kartofler, indtil de har undersøgt, om andre ønsker flere. Det betyder også, at børnene ikke må råbe og være urolige under måltidet. Der ses en socialiseringsproces, idet

allerede kendte værdier gentages (Berger & Luckman, 2007). Der forekommer også socialisering, når medborgere tilegner sig et nyt lands kultur, traditioner og regler (Jerlang, 2003). I LUMA sker det, når viden om skikke og vaner omkring bordet og maden markeres og erfares af familier med anden kulturel baggrund end dansk. På den måde bæres viden både til danske familier og til familier med anden etnisk baggrund, men der sker også en gensidig udveksling på tværs af de deltagende kulturer, både når der diskuteres og tales i forældrehjørnet, og når børn og studerende tilbereder mad sammen.

Afslutning

Evalueringsspørgsmålet

"Hvilken betydning har etableringen af Det gode måltid i forhold til sundhedsfremme samt relations- og netværksdannelse mellem børn og familier i målgruppen med henblik på deres trivsel og sundhed i et udsat boligområde?"

kan nu besvares med analysebidrag fra en teoretisk undersøgelse af empiriske data. Vi ved, at børns perspektiver på det gode måltid i daginstitutionen er et uafdækket område (Ressourceøkonomi, 2013), og nærværende undersøgelse kan betragtes som et bidrag til at afdække dette perspektiv og belyse den læring, der finder sted, når en institution skifter kontekst fra et pasningstilbud til et uformelt samvær i form af en madklub.

Undersøgelsen indikerer, at etableringen af et godt måltid, hvor børnene deltager i hele processen, skaber mulighed for selvoverskridelse, hvilket er en del af maddannelse. Gennem praksisfællesskabet i LUMA opstår der forskellige former for læring, hvor især børnenes læring i forhold til madvarer og håndtering af madvarer fremstår som væsentlige fund. Desuden påpeges, at de sundhedsfremmende tiltag, der er skabt i LUMA, får en afsmittende virkning, som rækker ud over madklubbens konkrete tidsperiode, fordi forældrene deltager og bliver inspireret til at indtage nye perspektiver på et godt måltid i et fællesskab.

Fællesskabet bliver nøgleordet, idet mad og madlavning som det fælles tredje viser sig egnet til at understøtte oplevelser af tilhørsforhold og dermed egnet til at skabe og udvikle inklusion i praksis (Alenkær, 2016). I den sammenhæng forstås inklusion som oplevet fællesskab og oplevelse af at deltage i et multikulturelt fællesskab.

Litteratur

- Alenkær, R. (2016). *Inklusionsvejlederen. Bind 1, Udvikling af fællesskaber*. Frederikshavn: Dafolo.
- Asplund, J. (1987). *Det sociala livets elementära former*. Göteborg: Körpen.
- Berger, P. & Luckmann, T. (2007). *Den sociale konstruktion af virkeligheden – en videnssociologisk afhandling*. København: Lindhardt og Ringhof.
- Carlsen, H.B. (2011). *Mad og æstetik*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Carlsen, H.B. (2014). *Maddannelse -- er det endnu et overgreb på vores frihed?* VERA, nr. 69: s. 54-56.
- Carlsen, H.B. (2016). *Maddannelse*. København: U Press.
- Carlson, E. (2014). *Etnografi og deltagende observation*. I Hendricson, M. (red.), *Videnskabelig teori og metode*. København: Munksgaard.
- Dahler-Larsen, P. (2003). *Nye veje i evaluering : Håndbog i tre evalueringsmodeller*. Aarhus: Systime .
- Halschou-Jensen, K. (2015). *Ernæring – Hånden på hjertet*. København: Munksgaard.
- Husen, M. (1996). *Det fælles tredje*. I B. Pécseli, *Kultur og pædagogik*. København: Munksgaard.
- Jacobsen, M.K. (2006). *Farligt feltarbejde – Etik og etnografi i sociologien*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Jacobsen, M.L. (2013). *Socialpsykologi*. I M.L. Jacobsen, *Socialpsykologi – En grundbog til et fag*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Jerlang, E.J. (2003). *Socialisering og habitus*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Johansen, S. (2016). *How to hygge – The Secrets of Nordic Life*. London: Bluebird.
- Kristiansen, S.K. (2015). *Deltagende observation*. København : Hans Reitzels Forlag.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Interview – Det kvalitative forskningsinterview*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Madsen, B. (2013). *Tæt på relationer – Betydningsdannelse i pædagogisk arbejde*. København: Gyldendal.
- Niras (2011). *Nærmiljø og sundhedsprofil for Vestbyen*. København: Sundhedsstyrelsen.
- O'Doherty-Jensen, K. (2012). *Mad og identitet*. I L.K. Holm, *Mad, mennesker, og måltider i samfundsvidenskabelige perspektiver*. København: Munksgaard.
- Ressourceøkonomi, I. f.-o. (2013). *Maddannelse, madmod og madglæde. Hvilken betydning har daginstitutionens madkultur og måltidspædagogik?* København: Københavns Universitet og Fødevarestyrelsen.
- Sundhedscenter, H. (2011). *Sundt samspil i Hjørring Vestby – Projektbeskrivelse*. Hjørring: Hjørring kommune.
- Tylor, E.B. (1871). *Primitive Culture. Researches Into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom*. London: John Murray.
- Warming, H. (2011). *Børneperspektiver – Børn som ligeværdige medspillere i socialt og pædagogisk arbejde*. København: Akademisk Forlag.
- Wenger, E. (2004). *Praksisfællesskaber – Læring, mening og identitet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Wilken, E. (2006). *Hvad er kulturvidenskab?* I B. Pécseli, *Kultur og forståelse – Kulturvidenskab for de pædagogiske fag*. København: Hans Reitzels Forlag.